

УДК 94 : 117 (477-25) «1941-1944»  
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2021.6.130>

Олександр Бабіч\*

## СТРУКТУРА ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЙНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В ОДЕСІ (1941-1944 рр.)

**Анотація:** У статті досліджується структура, законодавче забезпечення та соціальна політика органів піклування румунської окупаційної влади в Одесі в 1941-1944 роках. Надано загальну характеристику ефективності румунських органів патронату в окупованому місті та наведені нормативні документи та правові акти, що регулювали питання соціального забезпечення населення Трансністрії. Встановлена кількість слабо захищених верств населення, кількість збережених та створених закладів соціального захисту, форми їх роботи та норми фінансування. Відпрацьовані архівні фонди Губернаторства, Пенсійного відділу, Патронажної Ради соціального опікунства Примарії Одеського муніципалітету, Дирекції охорони здоров'я Губернаторства Трансністрії, Медично-санітарної дирекції Одеського муніципалітету що зберігаються в Державному архіві Одеської області. Дано оцінку юридичним нормам об'єднаних в накази та розпорядження Губернаторства Трансністрії та їх адекватності та ефективності тим цілям і вимогам, які вони регулювали у соціальній сфері окупованого міста та губернії.

**Ключові слова:** Друга Світова війна, Одеса, Трансністрія, населення, соціальна політика, румунська окупація

Питання організації та роботи органів соціального забезпечення і піклування румунської міської влади в Одесі в 1941-1944 роках не досліджувалися достатньо глибоко та комплексно. Проблема полягає у тому, що цей блок досліджень періоду Другої Світової війни знаходиться на тій етичній межі, коли подібні теми отримують оцінку, подібну спробі вибілювання діяльності окупаційної влади. Є необхідність пояснити, що вивчення цих питань, у першу чергу, дозволяють зрозуміти фактори виживання населення періоду окупації, глибину та якість взаємин населення та «нових господарів», механізми формування лояльності до окупантів. Структура соціального законодавства, уся нормативна база, чисельність тих категорій, що підпадали під його дію у межах міста Одеси – столиці окупованого й адміністрованого Румунією губернаторства «Трансністрія», дає великий простір для наукового пошуку.

Ми розуміємо, що кількість самотніх пенсіонерів, інвалідів, дітей-сиріт, домогосподарок, що залишилися без годувальника у часи війни в умовах окупованого міста, завжди зростає та складає високий відсоток населення. Тому спрямувати науковий погляд саме на ці категорії є актуальним, тим більше у сучасних історичних реаліях України. Комплексне з'ясування всіх обставин взаємодії влади і населення, способів їх виживання,

---

\* Бабіч Олександр Вячеславович – аспірант кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна), директор ГО «Суспільство та історична спадщина» (Одеса);  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6456-8357>; e-mail: [bav1971g@gmail.com](mailto:bav1971g@gmail.com)

умови існування в особливих умовах окупованого міста стають цікавим предметом дослідження. Зрозуміло, що радянську історіографію у цьому контексті варто розглядати як глибоко заідеологізований і заангажований погляд на румунську окупацію. Радянські автори намагалися ці явища не препарувати, щоб не торкатися «слизької» теми щоденної вимушеної взаємодії населення з ворогом. Але, відзначимо комплексну працю І. Левіта «Участь фашистської Румунії в агресії проти СРСР. Витоки, плани, реалізація (1.IX.1939 – 19.XI.1942)»<sup>1</sup>.

В останні роки за часи незалежності України з'явилася низка цікавих досліджень. Ґрунтовну роботу, що спрямована на дослідження проблеми встановлення та функціонування румунської окупаційної системи, здійснено одеськими істориками. Зокрема, М. Михайлуца<sup>2</sup> вивчає релігійну політику та церковне життя, Т. Вінцовський та І. Нікульча<sup>3</sup> – український рух опору на окупованих землях, структуру та діяльність органів правопорядку на півдні України у роки окупації дослідив С.М. Боган<sup>4</sup>, а культурній політиці румунської адміністрації декілька праць присвятила Н.В. Шевченко<sup>5</sup>. Політика Румунії щодо українських земель у період диктатури І. Антонеску (1940-1944 рр.) вивчає О. Новосолов<sup>6</sup> та Ю. Левченко<sup>7</sup>. Життя сільських громад Трансністрії прискіпливо досліджує О.В. Осипенко<sup>8</sup>. Л. Біліченко присвятила окрему статтю діяльності Одеського муніципалітету Трансністрії<sup>9</sup>.

Значний внесок в осучаснення наукових підходів, методології дослідження, бачення минулого українських земель років Другої світової війни й історії окупаційного періоду здійснено колективом авторів Інституту історії НАН України та низкою регіональних дослідників, що стало проривом у сучасній українській історіографії – фундаментальна праця «Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття» (2010). У першому томі цього видання темі окупаційного режиму в Трансністрії, і в Одесі зокрема, присвячено окремий розділ.

Вагомий внесок у дослідження руху спротиву на українських землях здійснив

---

<sup>1</sup> *Левит И.* Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. Истоки, планы, реализация (1.IX.1939 – 19.XI.1942). Кишинёв: Штиинца, 1981. 392 с.

<sup>2</sup> *Михайлуца М.І.* Організація релігійного життя в губернаторстві Трансністрія (1941-1944 рр.) // Український історичний журнал. 2011. № 2. С. 80-90.

<sup>3</sup> *Вінцовський Т.С., Нікульча І.Я.* Українське самостійницьке підпілля у Трансністрії (1941-1944 рр.) // Український історичний журнал. 2007. № 5. С. 123-134.

<sup>4</sup> *Боган С.* Колораціоністські органи правопорядку на Півдні України у 1941-1944 рр. // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер.: Історія. 2012. Т. 180, Вип. 168. С. 35-40.

<sup>5</sup> *Шевченко Н.В.* Діяльність національних культурно-освітніх закладів Півдня України в період румунської окупації 1941-1944 рр.: автор. дис... к.іст.н. Миколаїв, 2010. 16 с.

<sup>6</sup> *Новосолов О.* Румунська окупація Трансністрії: питання політичного статусу. // Сторінки воєнної історії України: Збірник наукових статей. 2009. Вип. 12. С. 161-168.

<sup>7</sup> *Левченко Ю.І.* Зона румунської окупації чи «Трансністрія»? : проблема ідентифікації. // Гілея: науковий вісник. 2019. Вип. 142 (1). С. 82-89.

<sup>8</sup> *Осипенко О.В.* Фіскальна політика румунських окупантів щодо сільського населення в південно-західних землях України (1941-1944 рр.) // Крєазнавство. 2017. № 1-2. С. 184-191; *Осипенко О.В.* Система управління сільським господарством у губернаторстві «Трансністрія» (1941-1944 рр.) // Емінак. 2015. № 4 (12) (жовтень-грудень). С. 64-71.

<sup>9</sup> *Біліченко Л.* Діяльність Одеського муніципалітету Трансністрії (1941-1944 рр.) // Старожитності Лукомор'я. 2020. № 2. С. 78-95.

російський дослідник О. Гогун<sup>10</sup>. До важливих робіт зарубіжної історіографії останніх років, що були присвячені темі румунської окупації, віднесемо наукову збірку «Одесса. Жизнь в оккупации. 1941-1944»<sup>11</sup> з серії «Історія колабораціонізму». Значний пласт румуномовних джерел із центральних архівів Румунії запропоновано у роботах сучасних румунських дослідників В. Акіма, А.-Н. Петку, Дж. Єнаке, І. Ністора, О. Трашки та молдавських А. Морару, А. Петренку, Р. Соловей та інших.

Проте у сучасній історичній науці відсутні комплексні дослідження, які б розглядали систему соціального захисту та служб патронату населення в Одесі упродовж 1941-1944 рр., об'єктивні та суб'єктивні фактори впливу, кореляцію з потребами та чинниками румунської окупаційної системи. Тож поставлене таким чином наукове питання стимулює науковий пошук і посилює обґрунтування актуальності запропонованої теми. Підкреслюючи відсутність спроб реабілітувати діяльність окупаційної влади, виникає необхідність дослідити цей аспект життя міста, бо він дає розуміння стратегії виживання міського населення у період окупації. Наявність у Державному архіві Одеської області великого масиву фондів: Р-2275 (Патронажна Рада соціального опікуєнства Примарії Одеського муніципалітету), Р-2253 (Дирекція охорони здоров'я Губернаторства Трансністрії), Р-4198 (Пенсійний відділ Примарії), Р-2285 (Медично-санітарна дирекція Примарії Одеського муніципалітету), дають широке поле для дослідження вказаного питання.

Створюючи систему управління містом, нова окупаційна влада не відразу підбрала потрібну структуру. Радянська була відкинута з самого початку, але ментально її ліквідувати було неможливо. За 20 років все місто та його підприємства вже були підлаштовані під соціалістичну систему управління, яка кардинально відрізнялася від буржуазної румунської. У попередників румуни запозичили досить жорстку централізацію. Стара, дореволюційна система не підходила, тому що Одеса з тих пір роздалася і сильно змінилося. Прикласти 100% румунську структуру управління теж не виходило.

Спочатку, з перших годин окупації Одеси, до формування повноцінних цивільних органів управління все собі підпорядкувало румунське військове командування. Пізніше воно теж відчутно втручалось у справи управління містом, і між військовими та цивільними чиновниками періодично спалахували конфлікти. Це добре простежується за наказами, які регулярно публікувалися у місцевій пресі. Саме від того, який орган видавав їх, стає зрозуміло, наскільки часто військові розпочинали регулювати абсолютно цивільні питання, і як часто це шкодило встановленню нормального укладу життя у місті.

Примар Одеси Герман Пинтя у своїх спогадах так охарактеризував свої взаємини з військовими:

«У моїй рішучості йти шляхом відновлення міста і забезпечення нормального життя населення я потребував допомоги військових властей, яким і був підпорядкований з самого початку. Замість згоди між нами з'явилися тертя. Військові виходили з того, що мають справу з чужим, ворожим населенням, яке потрібно підпорядковувати силою. Я мав на думці, що маю справу з мирним, спокійним населенням, добре відношення якого можна було завоювати доброзичливістю і дружнім до нього ставленням: діаметрально протилежні підходи. А оскільки тоді влада належала військовим, моя боротьба була вкрай важкою»<sup>12</sup>.

---

<sup>10</sup> Гогун А. Между Гитлером и Сталиным. Украинские повстанцы. Харьков: Фолио, 2018. 363 с.

<sup>11</sup> Будницкий О.В. (укладач). Одесса: жизнь в оккупации. 1941-1944. Москва: РОСПЭН, 2013. 231 с.

<sup>12</sup> Герман Пинтя – Торжество справедливости. Моё досье / сост. П.Е. Козленко. Одесса: «Феникс», 2019. С. 19.

Верховною владою в Трансністрії було губернаторство, а владою безпосередньо в місті була «Примарія», на чолі якої стояв міський голова (або примар) – Герман Пинтя. Управління Одесою здійснювалося через відповідні Дирекції. Як правило, всі основні питання життя міста регламентувалися одноосібними розпорядженнями Міського голови, які повинні були відповідати актам, що видавав Губернатор і центральні органи влади. В окремих випадках збиралися наради всіх керівників (директорів) різних дирекцій і всіх віце-примарів. А питання, які вимагали з'ясування додаткових обставин і висновки фахівців, попередньо пророблялися спеціальними комісіями, а вже потім надходили на розгляд Міського голови<sup>13</sup>.

За свідченням Пинті, весь чиновницький апарат міста складався з 12 600 службовців, 40 з яких були з Румунії, а ще були ті, хто з Бессарабії, і вони добре знали російську мову. Він не уточнює дату цього складу, вважається, що це вже в період «розквіту», тобто в 1943 році<sup>14</sup>.

23.11.1941 р. міський голова Одеси Герман Пинтя своєю постановою № 12 встановив систему міських органів та їх керівництво. Так професор М. Заєвлошин – помічник Міського Голови, призначався керівником Медично-санітарної дирекції та громадського піклування<sup>15</sup>. Пізніше, вже розпорядженням Примарії Одеського муніципалітету від 27 травня 1943 р. ця постанова була доповнена Розпорядженням за № 5184, де Генеральний Примар Г. Пинтя за собою залишав керівництво Медико-Санітарною дирекцією, Дирекцією оздоровлення міста та транспортів, Патронажною радою і бюро соціального захисту<sup>16</sup>.

Під час окупації в Одесі під підпорядкуванням Медично-Санітарної дирекції функціонували: інвалідні будинки № 1, 2, 3, 4; Сирітський будинок; Будинок немовлят; Будинок розумово-відсталих дітей; Нічліжний будинок; Товариство сліпих; Товариство глухонімих; Благодійні їдальні № 1, 2<sup>17</sup>.

У лютому 1943 р. в Одесі під службою Соціального забезпечення функціонувало 16 закладів зі штатом у 352 чол.

З них:

1. Притулків – 7: а) для дітей – 4; б) для старих і калік – 3.

2. Їдальні – 2

3. Товариств – 8

4. Дитячих консультацій – 2

5. Нічліжних будинків – 1

У цих закладах знаходилося:

1) Дітей – 394, з яких: а) Будинок немовля – 76; б) Сирітський будинок – 270; в) Будинок дефективних дітей – 48.

Старих – 313, безпритульних – 102, з яких: а) у будинку безпритульних – 26; б) у нічліжному будинку – 76.

2) В їдальнях отримували харчування 3 700 бідних, яким було видано – 106 414 обідів.

---

<sup>13</sup> Бабич А.В. Одеса 1941-1944 Пережить оккупацию. Одесса: Черноморье, 2020. 592 с.

<sup>14</sup> Герман Пинтя – Торжество справедливости... С. 21.

<sup>15</sup> Одесская газета (Одесса). 1941. № 11, 26 ноября.

<sup>16</sup> Одесская газета (Одесса). 1943. № 123, 29 мая.

<sup>17</sup> Державний архів Одеської області (далі – ДАОО), Ф. Р-2285. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 236.

3) Товариства: Т-во сліпих забезпечувало існування 89 чол. членів товариства. Т-во інвалідів – 123 членів. Т-во глухонімих – 118 членів.

4) Дитячі консультації надали консультації та провели відвідання за місцем мешкання – 5 144 дитини.

Молочні кухні надали – 29 496 порцій<sup>18</sup>.

У червні 1943 року ці заклади були передані до новоствореної Дирекції піклування.

Важко встановити, скільки мешканців міста – сиріт, дітей з бідних або неповних родин, старих і хворих вижили завдяки функціонуванню таких закладів. Але точно, без цього їх доля була б набагато важчою.

30 листопада 1941 р. «Одеська газета» сповістила населення, що міським головою були створені їдальні для бідних. Харчування в них стали видавати винятково особам наступних категорій:

- 1) Особи похилого віку які потребують допомоги – від 60 років і старше.
- 2) Сироти: хлопчики та дівчата до 16 років.
- 3) Вдови, які потребують допомоги, що мають на своєму утриманні дітей молодше 11 років.
- 4) Хворі молодше за 60 років, непрацевдатні.
- 5) Інваліди.

Ці обіди відпускалися винятково по бонах, що видавали у Міській Управі<sup>19</sup>.

Розпорядження відділу піклування<sup>20</sup> зберігають звернення про прийом до сирітських будинків дітей і до будинків пристарілих. При чому звернення роблять самі матері, які були не в змозі годувати своїх дітей, або сусіди, чи просто випадкові люди, які знайшли дитину і намагалися її таким чином врятувати. Щодо хворих і безпомічних старих, то у більшості випадків вони самі зверталися по допомогу до Дирекції з проханням забрати їх до богадільні. Інколи за них це робили сусіди чи знайомі. Після цього відбувалося інспекційне дослідження умов мешкання заявника та приймалося відповідне рішення – у переважній більшості найдених в архіві документах ця відповідь була позитивна й особа відправлялася у відповідний заклад. Інколи, у декількох випадках, інспектор рекомендував організувати для родини безоплатні обіди у їдальнях для бідних<sup>21</sup>.

Так, лише в архівній справі № 15 зібрано 437 таких документи періоду від 8 травня до 28 червня 1942 р.<sup>22</sup> У справі № 16 збереглося 453 документи з 18.05.1942 по 27.06.1942 рр. В архівній справі № 2 того ж фонду – 372 документи періоду з 2.05.1942 по 23.10.1942 рр. Це звернення заявників, акти обстеження матеріального стану й умов мешкання чиновниками Відділу патронату Медично-санітарної дирекції муніципалітету та направлення до відповідного закладу. Інколи до цього були ще прикладені письмові свідчення сусідів заявника.

Тексти заяв дуже схожі. Можна привести декілька прикладів:

---

<sup>18</sup> ДАОО. Ф. Р-2285. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 61-62.

<sup>19</sup> *Одесская газета* (Одесса). 1941. № 12, 30 ноября.

<sup>20</sup> ДАОО. Ф. Р-2285. Оп. 1. Спр. 2, 15.

<sup>21</sup> ДАОО. Ф. Р-2285. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 156, 189.

<sup>22</sup> ДАОО. Ф. Р-2285. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 1-437.

«Пану Карпову  
від Пампушко Марії Михайлівни (Ремісницька б. 8. кв. 26)  
Прохання

Благаю вас влаштувати моїх дітей у притулок, сама я хвора легенями ніде не працюючи. Чоловік мій 1938 рік з п/п Тімірязев заарештований як ворог народу і до сих пір невідомо де. Що я з дітьми гину з голоду. Чи не залиште моє прохання, обстежите і влаштуйте щоб мої діти не опухали з голоду. Матір Пампушко»<sup>23</sup>

«Пану Примарю Карпову  
від Урбанської С.О. (В. Арнаутська, 27)

Заява

Прошу вмістити сироту в дитбудинок сироту хлопчика. Батько заведений в 1937 р. (заарештований НКВС) мати рушила розумом і невідомо де, а хлопчик залишився один сиротою без батька і без матері. Тому прошу вас пан Карпов вмістити сироту, тому що я стара 57 років і інвалідка, і працювати непрацевдатна»<sup>24</sup>

У 29 випадках в заявах вказується, що хтось з батьків дитини був репресований у 1937-1938 роках<sup>25</sup>. У більшості інших заяв від жінок вказується, що її чоловік був мобілізований і де він – вона не знає. Важливим є те, що для румунської патронажної служби факт мобілізації чоловіка до Червоної армії не ставав причиною для відмовлення допомоги його родині. У досліджених архівних справах таких випадків ми знаходимо багато десятків.

Ситуація, коли жінка залишається сама з дітьми, найбільш типова для того часу. Частими є заяви жінок, що вона з дитиною голодує, але вийти на роботу вона не може, бо їй немає з ким залишити малих дітей. Тому просить прийняти їх у сирітський дім, а вона буде мати можливість працевлаштуватися.

Цікавими і водночас трагічними були окремі випадки. Так після прохання Мамонової Зінаїди, щодо прийняття її дитини до Сирітського будинку, інспектором було проведено обстеження умов за місцем мешкання. Висновок:

«Обстеженням встановлено наступне: чоловік Мамонової Вольський повернувся з полону 3 тижні по тому. В цей час обидва безробітні. Їх прохання, тимчасово прийняти їх дитину до Сирітського дому, поки вони влаштуються на роботу.

Вважаю, оскільки повернувся батько дитини, можна залишити дитину біля них, але зважаючи на важкий матеріальний стан, надати їм одноразову грошову допомогу»<sup>26</sup>.

«Акт. 1943 р. 6 квітня.

Я, що підписався нижче, склав цей акт у тому, що при обстеженні Г. Мацієвської Марії Федорівни, за національністю росіянка, православна, законний чоловік був мобілізований при першій мобілізації та відправлений на фронт. Перший лист було отримано з Тирасполя, другий з Мінська, від якого залишилося 2-є дітей: Анатолій 1937 р.н. і донька Жанета 1938 р. народження. Третя дитина – Віктор, прижилася поза шлюбом від румуна Румунської армії.

---

<sup>23</sup> Ibid. Арк. 3.

<sup>24</sup> Ibid. Арк. 12.

<sup>25</sup> ДАОО. Ф. Р-2285. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 113, 153, 193, 225, 289; Спр. 15. Арк. 3, 10, 12, 34, 63, 89, 239, 265, 266, 320, 330, 355, 437; Спр. 16. Арк. 3, 33, 35, 115, 195, 238, 325, 357, 399, 415, 447.

<sup>26</sup> ДАОО. Ф. Р-2285. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 220.

Подружилася в надії прогодувати всіх дітей, який виїхав на фронт і прізвища його не знає. РАГСова, метрики дітей і паспорт все є у порядку. Проживає по милосердю сусідів. Роботи постійної не має і користується випадковими роботами. Така як обтяжена трьома дітьми улаштуватися на роботу куди-небудь не може і тому всі речі продані і проїдені. Кімната порожня. Немає абсолютно нічого. Діти всі роззуті і роздягнені. При обстеженні були присутні сусіди (список з 3 особистостей і підписи). Враховуючи виняткову крайню бідність вважаю за необхідне всіх трьох помістити в Сирітський будинок»<sup>27</sup>.

«Акт обстеження пані Задорожної Грецька пл. б. № 1

Мною, Стангуловою С.В. проведено обстеження пані Задорожної.

У кімнаті обстеження пані Задорожної не було. Вона живе на антресолях. У кімнаті стіл, ліжка, стільці, шапка. У кімнаті чисто. Дівчинка років 5 вартує кімнату. Опитування сусідів (прізвища й адреси) показав наступне. Чоловіка у Задорожної немає, живе з трьома дітьми. За квартиру не платить 8 місяців. Займається вечорами проституцією, діти розуміють і вечорами сидять на тротуарі під вікнами. Речі все продані, аж до насипання подушок. Пані Задорожна малограмотна жінка, жила на кошти чоловіка-п'яниці. У сварках з дружиною він її часто називав: «повія». Сама Задорожна любить солодко поїсти, про дітей не дбає. Мешканці посилають дітям залишки їжі. Діти роздягнені та босі.

Вважаю, що дітей потрібно відібрати у матері, вважаючи її легковажну поведінку. 14.10.1942 р. Підпис»<sup>28</sup>.

Інколи трапляються заяви жінок, які навіть після позитивного висновку інспектора, щодо розміщення їх дитини, або всіх дітей родини, до сирітського будинку, пишуть зустрічну заяву, в якій відмовляються віддавати їх.

Акт обстеження закінчувався рекомендацією про розміщення у відповідний заклад з обов'язковою санітарною обробкою особи. Додатково інколи проводилося медичне обстеження, яке підтверджувало наявність інвалідності, чи вказаної в попередній заяві хвороби, про що видавалася окрема довідка. В одній з таких довідок, коли оглядали дитину, яку підібрали на вулиці, присутня фраза «Ознак ритуалу немає»<sup>29</sup>. Таким чином румуни прикладали зусилля, щоб до притулку не потрапила єврейська дитина.

Серед інших є документи, коли одесити звертаються з проханням віддати їм когось з дітей на утримання. Таких випадків у цих справах є 7.

Заяви та акти щодо старих людей виглядають теж достатньо схожими одна на одну:

«До відділу піклування пану Карпову від Даниленко Дар'ї вул. Ремісницька № 23/13.

Звернення

Покірно прошу Вас прийняти мене до богадільні, т.я. я зовсім самотня мені 74 роки, інвалід (сильно кульгаю). Прошу не відмовити у моєму проханні. 19.05.1942 Даниленко»<sup>30</sup>.

«У відділ піклування примарії від Сориша Олексія, Слободка, Польова б. 7.

Мені 68 років, народився у 1874 році. Хворію серцем, не маю ні яких коштів та служби. Прошу прийняти мене до богадільні. 11.05.1942 року»<sup>31</sup>.

---

<sup>27</sup> Ibid. Арк. 207.

<sup>28</sup> Ibid. Арк. 85-86.

<sup>29</sup> ДАОО. Ф. Р-2285. Оп. 1. Спр. 16. Арк. 110.

<sup>30</sup> ДАОО. ф. Р-2285, Оп. 1. Спр. 15. Арк. 16.

<sup>31</sup> Ibid. Арк. 19.

«Пану міському голові міста Одеси  
від Дорізо Софії Олексіївни,  
72 роки, потомственої почесною дворянки,  
росіянки, православної, вдові доктора Дорізо,  
яка мешкає на Малій Арнаутській б. 21 кв. 17.

Прохання

Прошу надати мені місце в богадільні. Я самотня. Була педагогом. Будинок, де жила на Грецькій вул. 12, зруйнований бомбою. Я залишилася на вулиці, без усього. На зиму мене прихистили зовсім чужі люди. В даний час я повинна звільнити дармовий кут. Працювати не можу по віку та по хворобі. Додаю довідку кер. будинку.

(Підпис)»<sup>32</sup>.

Ретельне вивчення цих документів дозволяє підрахувати, що тільки за травень-жовтень 1942 р. до сирітських будинків було прийнято не менше ніж 460 дітей (з них 5 – «дефективних»), а до Інвалідного дому – 148 літніх людей<sup>33</sup>.

Зрозуміло, що така велика кількість звернень припадає саме на весну-літо 1942 р., тому що саме у цей період вже повноцінно запрацювали міські служби окупантів, люди, отримавши інформацію з газет та інших офіційних джерел, передавали її одне одному, що з'явилася можливість таким чином врятувати себе, близьких або принаймні покращити своє становище. І населення, яке пережило важку першу зиму, коли не вистачало ані пального, ані продуктів харчування, ані ліків і т.п., намагалося скористатися такою можливістю.

Треба звернути увагу, що у розділі «Демографія» щомісячних Бюлетенів Медично-Санітарної дирекції Муніципалітету м. Одеси, крім загальної цифри новонароджених, кількості смертей померлих при пологах жінок і немовлят, обов'язково вказувалася кількість народжених румунів і німців, як окремих категорій<sup>34</sup>.

Ще, у таких щомісячних бюлетенях знаходимо згадки про жебраків і безпритульних. Так, у лютому бюлетені 1943 р. збереглася інструкція, згідно якої

«заборонено бродяжництво та жебракування. Районні лікарі зобов'язані проводити обстеження в своїх районах особливо у святкові дні, повідомляти чином поліції про виявлених жебраків, викликати машину з гаражу Дирекції та доставляти жебраків у Пропускник дезінфекційної станції. Пропускник зобов'язаний був тримати доставлених не більше 24 годин. За цей час робити вибірку та направляти у відповідні притулки або за місцем проживання»<sup>35</sup>.

У липні того ж 1943 р. наказом Губернатора Алексяну була продемонстрована «турбота про жебраків і безпритульних дітей». Для цього були прийняті заходи для ізоляції «професійних жебраків і подібних категорій, а також безпритульних дітей Одеси та відправлення їх у провінцію». Вони повинні були бути інтернованими у село Барабой Одеського повіту, а безпритульні діти перевезені у притулки в поселеннях Дунки, Бершадь, Ольгополь

---

<sup>32</sup> Ibidem.

<sup>33</sup> ДАОО. Ф. Р-2285. Оп. 1. Спр. 2; Спр. 15; Спр. 16.

<sup>34</sup> ДАОО. Ф. Р-2285. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 40.

<sup>35</sup> ДАОО. Ф. Р-2285. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 56-57.



Балтського повіту та село Окни Дубосарського повіту<sup>36</sup>.

Окремим питанням можна винести пенсійне законодавство та забезпечення. За офіційними даними румунського перепису, в січні 1941 – лютому 1942 р. в муніципії Одеси проживало 272 378 осіб<sup>37</sup>. Оперуючи результатами саме цього перепису, окупаційна адміністрація опублікувала інформацію щодо окремих виявлених категорій:

«До перепису пенсіонерів у місті. Проведений відділом громадського нагляду Одеського Муніципалітету перепис осіб, які мають право на отримання пенсій, 4 березня повністю завершений. Зареєстрованими виявилися 17 305 осіб. Днями списки пенсіонерів будуть спрямовані Муніципалітетом пану Цивільному Губернатору для підтвердження на виплату пенсійних сум»<sup>38</sup>.

При цьому реальною цифрою пенсіонерів у місті буде приближення до 20 000 чол.<sup>39</sup>

10.02.1942 р. «Одеська газета» повідомила, що Міський Голова Герман Пинтя звернувся до губернатора Алексяну с запитом про оплату пенсій колишнім радянським пенсіонерам. Після чого була отримана вказівка від губернатора «скласти списки всіх пенсіонерів з заповненням відповідних анкет. Міським Головою видана вказівка Відділу громадського піклування Муніципалітету про виконання цієї роботи»<sup>40</sup>.

Після цього румуни відкрили по місту 5 пунктів реєстрації пенсіонерів. Але цей процес зайняв майже півтора роки. Базові основи окупаційного пенсійного законодавства було викладено у Наказі № 78 Головного військового командування Військового управління Цивільного Губернатора Трансністрії та за підписом Алексяну вийшли 21 серпня 1942 р.<sup>41</sup> Через рік був виданий Наказ № 132 від 19.08.1943 р., який був фактичною фінальною кодифікацією соціально-пенсійного законодавства Трансністрії. Його логічним продовженням була Постанова Губернатора № 4603 від 1.10.1943 р., якою розписувалися механізми створення та наповнення пенсійних фондів і фондів соціального страхування Губернаторства, муніципалітетів, районів і комун. Там само ретельно розписана була сама процедура нарахування та виплати пенсії і страхової матеріальної допомоги. Безумовно, їх дії не поширювалися на єврейське населення, яке було тотально знищено окупантами у цей самий час.

З 28 жовтня 1943 р. почалася виплата пенсій одеситам. У звітній таблиці Секції пенсій Управління Труда м. Одеси вказано, що з 28.10.1943 по 31.12.1943 р. виплата пенсій у місті здійснювалася наступним категоріям / сума:

1. За інвалідністю – 1 914 чол. / 545 848 марок
  2. За віком – 1 727 чол. / 487 436 м.
  3. За вислугою років – 183 чол. / 46 048 м.
  4. Члени родин – 2 688 чол. / 768 850 м.
- Всього – 6 512 чол. / 1 848 183 марки<sup>42</sup>.

---

<sup>36</sup> Забота Губернаторства о нищих и безпризорных детях. // Одесская газета. 1943. № 155, 8 июля.

<sup>37</sup> Arhiva Națională a Republicii Moldova (A.N.R.M). F. 706. Inv. 1. D. 1219, v. II.

<sup>38</sup> Одесская газета. 1942. № 51, 13 марта.

<sup>39</sup> Бабіч О. Зміни у чисельності населення Одеси у період окупації 1941-1944 рр. // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: Історія. 2021. № 1. С. 99-109.

<sup>40</sup> Одесская газета. 1942. № 38, 10 февраля.

<sup>41</sup> ДАОО. Ф. Р-2353. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 35.

<sup>42</sup> ДАОО. Ф. Р-2294. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 113.

З 1 по 15 січня 1944 р. до цієї цифри додалося ще 150 осіб. Чому з тих 20 000 пенсіонерів, які налічувалися в Одесі на початку 1942 р., відповідний облік, реєстрацію та право на отримання пенсії у грудні 1943 р. пройшли тільки шість з половиною тисяч, залишається поки що без відповіді.

**Висновки.** У спробах розібратися, як управлялося місто і губернаторство румунами, яким чином були організовані окремі напрямки діяльності Примарії, доводиться визнати, що у кінцевому підсумку формально цивільне управління було побудовано цілком звично навіть для сьогоdnішнього часу. Напевно, такими ж органами та структурами тоді керувалася більшість румунських та європейських міст. А ось присутність військової влади і всього, що цьому супроводжувало, не могло принести містянам відчуття спокою та мирного часу. Трансністрія і сама Одеса сприймалися новими господарями, як зона, яка мала згодом увійти до території Румунії, а до цього повинна була пройти своєрідний етап «адаптації». Городяни змушені були комунікувати з новими чиновниками для вирішення всіх своїх побутових, робочих, комунальних і соціальних проблем. А оскільки велика частина мешканців Одеси себе не відносила до борців, а залишалася просто обивателями, то вони поступово прийняли нову владу і спокійно з нею співіснували.

Інформація, що зібрана на основі комплексного вивчення усіх типів наявних архівних документів і масиву газетних публікацій окупаційної доби, дозволяє зробити висновки та скласти загальну картину організації муніципального управління пенсійними, соціальними та патронажними органами і службами міста Одеси періоду румунської окупації 1941-1944 рр. Зокрема, стає зрозумілим, що кількість пенсіонерів міста складала близько 20 тис. осіб, а це більше 7,2% від загальної кількості містян. Губернатором Г. Алексяну було видано декілька нормативно-правових актів, які регламентували порядок пенсійного та соціального забезпечення місцевого населення. Окупаційна влада шукала шляхи забезпечення мінімальним прожитковим мінімумом непрацездатної частини міста, запобігаючи масовій смертності та впливаючи на рівень лояльності колишніх радянських громадян, які опинилися під їх владою.

У 1943 р. в Одесі під службою Соціального забезпечення функціонувало 16 спеціалізованих закладів. З них: 7 притулків (4 – для дітей і 3 – для старих і калік); 2 їдальні для бідних; 8 Товариств (для сліпих, глухонімих і т.ін.); 2 дитячих консультації; 1 нічліжний будинок. У цих закладах знаходилося: 394 дітей і 102 безпритульних, 313 старих. У їдальнях отримували харчування 3 700 бідних.

Аналіз архівних документів дає підстави стверджувати, що бюрократична машина окупантів характеризувалася інертністю та неквапливістю у соціальній роботі, але міське керівництво на чолі з Примарем Г. Пінтею, прикладали зусилля для забезпечення слабозахищених категорій містян, щоб запобігти непотрібній надмірній смертності серед них. Безумовно, що всі ці заходи не поширювалися на єврейське населення Одеси, яке до кінця весни 1942 р. було знищено майже стовідсотково.

*Oleksandr Babich*

### **Structure and activity of social security bodies of the Romanian occupation government in Odessa (1941-1944)**

**Annotation:** This work researches the structure, legislative support and policies of the

institutions of the Romanian occupational government in Odessa in 1941-1944. It also gives the overall evaluation of the effectiveness of the social policies applied by the occupational government and supports it by introducing all currently available paperwork which was used to apply and regulate social care in the occupied Transnistria.

The work also states, which social groups were considered to be endangered; how many social care institutions were created or remained intact by occupational government, and how have they been funded. This information comes from the archive funds of region's Governorate, Pension department, Patronage Council of Social Guardianship of the City Hall of Odessa Municipality, Directorate of Health of the Governorate of Transnistria, Medical and Sanitary Directorate of Odessa Municipality, which are now stored in the State Archives of Odessa region. The work also considered legal norms that later formed the orders and directives of the Transnistria Governorate. The adequateness and effectiveness of the actual steps made to reach the goals set by the regional occupational government are considered by comparing the positive and normative statements about social care institutions. The result of the research is a complete picture on how the social care in the occupied Odessa during the Second World War was organised, how it functioned, which goals it targeted and how did it managed to achieve them.

**Keywords:** Second World War, Odessa, Transnistria, population, social care, Romanian occupation